

JAROSLAV ŠAŠEL, *Opera selecta, Situla, Dissertationes Musei Nationalis Labacensis*, 30, Narodni Muzej, Ljubljana, 1992, editors Rajko Bratož, Marijeta Šašel Kos, pp. 872, [Bibliography, pp. 11-29 (Marijeta Šašel -Kos), Index, pp. 831-872 (Rajko Bratož)], 8°.

Иако изминаа веќе шест години откако меѓу нас не е Јарослав Шашел (1924–1988), неговото дело продолжува да живее со својата инспиративност, ентузијазам без граници, неизмерната љубов кон работата-специјалист, кој ги користи епиграфските податоци во функција на историјата. За објавувањето на оваа публикација од собраните дела на Ј. Шашел во периодот од 1953–1990 год., се погрижија неговите блиски соработници, ученици и пријатели, Маријета Шашел-Кос и Рајко Братоџ, а одговорен уредник е Петер Кос. Трудите пишувани на словенечки јазик на англиски ги превеле Barbara Smith-Demo и Alen McConnell-Duff. Така, меѓу нас, собрани на едно место се појавија деведесет и два од неговите бројни трудови, класифицирани според тематиката во пет поглавја: I. Studies in Onomastics and Prosopography; II. From Epigraphy to History; III. Military History; IV. Studies in Economic History; V. The Towns, Settlements and Topography of the Northern Adriatic, eastern Alpine and western Balkan Regions; и VI. Late Antiquity and the early Middle Ages.

Од самите наслови на поглавјата, може да се види колку бил широк интересот на оваа импозантна фигура што му даде многу силен печат на времето во кое живееше и која со своето дело (пред сè со помошта на епиграфијата) ја приближи до целиот свет историјата на подрачјето од Северен Јадран и Источните Алпи, до Централната Дунавска Рамнина и Западен Балкан, од почетокот на Римската Империја, до Раниот среден век.

Од друга страна, годините на објавувањата на статиите опфатени во овој зборник на трудови се уште еден показ за паралелното проникнување на Ј. Шашел во сите области во кои работел и на кои придонесувал: така, статиите од областа на ономастичките студии придружени со просопографија се објавувани од 1954-та – 1984-та година, историско-просопографските трудови од 1954-та – 1986-та, воената историја го окупира авторот од 1961-ва, а последниот труд од оваа област му е објавен во 1990-та година; со проблемите од областа на економската историја, Ј. Шашел бил преокупиран од 1959 – 1983 година; најрано почнал да објавува во врска со градовите и населбите – во 1953-та, а последната статија од оваа област му е објавена во 1989-та година; најдоцна, во 1971-ва година Ј. Шашел објавува од областа на доцната антика и раниот среден век, од којашто проблематика последниот труд го објавил во 1988-та година.

Во првиот дел, *Студии од ономастика и просопографија* (стр. 31-225), се опфатени трудовете, дваесет и еден на број, на словенечки (во книгата преведени на англиски), германски, италијански и француски јазик објавувани во списанија, зборници од колоквиуми и конгреси и др. Во нив, пред сè, имајќи за појдовна точка едно име на лице, Ј. Шашел, грижејќи се педантно да го презентира натписот на кој е споменато тоа лице, постепено, покрај географската распространетост на името, неговите морфолошки и фонетски особености, калиграфските особини на натписот, минува и на социјалниот статус (а не ретко и на економскиот статус) на лицето – носител на името; зависно од времето во кое е документиран натписот тој се обидува да навлезе подлабоко во суштината на односот на Рим кон намесниците од провинциите, од што посредно може да се види и значењето на провинцијата за римската империја. Тој притоа покажува голем интерес за потеклото, јазичните особености и статусот на жителите на територијата од Апенинскиот Полуостров до Македонија. Ј. Шашел мошне често дава и преглед на географски карти,

табеларни прикази. На конгресите, како што може да се види од педантно објавените конгресни материјали, неговите реферати се причина за бурни и бројни дискусии, што води кон прогрес, нови идеи, нови патеки. Таква е на пр. дискусијата по повод неговата определба на јазиците употребувани во римската провинција Далмација, (*L'anthroponymie dans la province romaine de Dalmatie, L'onomastique latine, Colloques internationaux du C.N.R.S., N° 564, Paris 1977, pp. 365–383*) базирана на ономастиката во определените области: келтски, венетски, панонски, истро-либурниски, дако-мезиски, дардано-тракиски, илирски, епиро-македонски, што може да се види на пр., од ономастичкиот материјал обработен во книгата на G. Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatien*, во делата на D. Rendić-Miočević, R. Katičić, F. Parazoglu и др. Исто така, како појдовна точка авторот ги зема и функциите на лицата што ги обработува и тоа на поширок простор, како на пр. сенаторите (и императорите) во римските провинции Дакија, Тракија, Мезија, Далмација и Панонија.

Во вториот дел *Од просопографија кон историја* (227–358 стр.), собирајќи ги и користејќи ги информациите на поединечни натписи, или групи натписи, а едновременно поткрепувајќи се на историските податоци во врска со одделни настани, авторот дава конкретни предлози за датирањето на определени настани, некаде сосема прецизно и со датуми, некаде со утврдувањето на годината, некаде на делот од векот врзан на настанот. Во овој дел неизбежно доаѓаат до мошне важниот заклучок – епиграфските споменици поврзани со одбележувањето на определени настани, помагаат при определувањето на историските настани, како дел од римската историја, на која ѝ припаѓале и јужнословенските територии, како и на важноста што тие ја имале за римската империја. Така доаѓа до дополнување – од римските историчари за провинциите, и обратно – информациите од провинциите како дополнување на римската историја, во чиешто реализирање тие имале големо учество, оставајќи траги за тоа во спомениците што останале за човештвото. На тој начин може да се открие и односот на некои римски императори кон провинциите, од што може да се види статусот на провинциите: преку статусот на лицата со важни функции во провинциите, од посветата на споменици на некои императори. Мошне е интересно откривањето на градовите во Тракија, Мезија, Далмација, Панонија и Норик, основани или реорганизирани од страна на Веспасијан. Се разбира, секоја постапка има во себе си свое оправдување, подлабока причина, економска или стратешка важност, во што J. Шашел мошне инвентивно и фактографски поткрепено се обидува да навлезе.

Во третиот дел, *Воена историја* (стр. 359–492), авторот мошне исцрпно и педантно се обидува да изврши датирање на важни настани, како што е на пр. случајот со *bellum Serdicense*, користејќи се со повеќе елементи што можат да послужат за успешното датирање на настанот, земајќи го како повод кенотафот од Сремска Митровица, откриен во 1953 год. Одделувајќи го важното од неважното на натписот, што може да послужи како индикатор за датирањето на настанот, авторот, преку формулите индикативни за тој период, според воените задолженија и обврски документирани на него, го прецизира терминот во 261 г., врзан за *Fulvius Macrianus*, водејќи притоа сметка за императорите од овој период, според натписите што се документирани во врска со тие настани, со школата на кентурионите како индикатор и сл.

Она што е општоважечко за овој дел од ова дело, е всушност стратешката важност на римските провинции за римската империја, наместа прокнувањето во границите на провинциите, припаѓањето на одделни градови во една или друга провинција, регрутирањето на воените лица. Тука исто

така, податоците што ги даваат натписите, помагаат за ревидирањето на одделни важни историски настани во врска со потпаѓањето на провинциите под римска власт, римската експанзија на Источните Алпи и Западен Балкан, важноста на воените формации за утврдувањето на реалната военополитичка ситуација во одделни периоди од римската историја, улогата на патиштата во воени услови. Од овој дел јасно се гледа дека историјата на римските провинции на Балканот и во стратешки поглед е тесно и нераскинливо сврзана со историјата на Стариот Рим.

Во четвртиот дел, што е насловен *Економска историја* (стр. 494-553), преку утврдувањето на економските врски на провинциите со Рим, авторот ни дава уште еден аспект, уште една гледна точка на важноста од провинциите, што исто така е дел од вкупната античка историја на Рим. Така на пр., поаѓајќи од натписите на кои се споменати робовите, авторот нè запознава со улогата на провинцијата Норик, како и со вкупната улога на Балканот во трговијата со робови. Се разбира, тука подеднакво учество имаат натписите – ономастиката, формулите, како и поткрепата од известувањата на историчарите, со што се добива една целосна претстава за она што се заклучува и поттик за откривање на неоткриеното. Мошне важна улога во римската економска историја, уште од праисториско време несомнено имала експлоатацијата на рудното богатство на териториите од Норик, Илирик итн. Мошне интересен е обидот (заедно со Ана Шашел), да се навлезе во една интересна тема, важна за економската историја на провинциите – имено, земајќи го како повод текстот од Vergilius, *Georgica*, 3, 476-477, кадешто зборува за *deserta regna pastorum*, авторите веруваат дека, имајќи ја предвид ономастиката, подемт на едни, опаѓањето на други градови од територијата на Норик, всушност фатил чума во 430-тата година пред н.е., заради што веројатно дошло до емиграција на месното население, зашто со навлегувањето на Келтите на оваа територија не дошло до рушење, пожари и уништување, ами до замена на едно население со друго. Иако хипотетично, ваквото мислење и размислување, поткрепено со мошне интересни и важни податоци, претставува едновременно и поттик за барањето нови докази за ваквата причина за мигрирање, паралелни ситуации врзани за слични настани, итн. Економската историја исто така е нераскинливо врзана за развојот на стопанските гранки, како што е на пример, поткрепата на развојот на сточарството во провинциите; имено, на секој овчар му биле допуштени по дваесет и седум *pecora*, што авторот го смета за важно, зашто е врзано за данокот со ситниот добиток, односно за успешното војување на Римјаните. Исто така, не помалку значаен е интресот на цели Римски угледни фамилии во Норик, Панонија и Далмација, кои од разни причини, пред сè економски, трговија, индустрија итн., учествувале во управувањето со провинциите, едновременно водејќи сметка за своите економски интереси. Ваквата практика, како нераскинлив дел од историјата на провинциите, е особено лесно видлива преку натписите, спомениците што овие фамилии ги оставиле зад себе си, оставајќи ги трагите од своето живеење на овие територии. Се разбира, монетите се мошне важен извор за утврдувањето на социјалната моќ на провинциите, како компонента на нивната економска историја.

Петтиот дел, *Градовите, населбите, и топографијата на северно-јадранските источно-алпските и западно-балканските области*, (515-714 стр.), покрај опсежните прилози во *RE*, за историјата, географијата, епиграфските споменици, нумизматиката на *Emona*, *Adantania*, *Celeia*, *Carniola/Carneola*, *Aelona*, *Siscia*, се насочени во неколку правци – поттикот за археолошки ископувања што би ја овозможиле убификацијата и податоците за места чишто имиња се познати од некои историски извори, упатувајќи на географското

убифицирање според изворот, укажувањата на причините заради коишто не се потребни неправилни именувања, ревизија на податоците за некои места и населби итн.

Во шестиот дел од оваа книга, *Доцна антика и ран среден век*, авторот се задржува на продирањето на христијанството на територијата на Норик, но во неговите статии исто така, се забележува особен интерес за она што е својствено за подрачјето на коешто тој работи – опаѓањето на значењето и улогата на територијата од Источно-алпската област и Западен Балкан, по распаѓањето на римското царство – тоа започнува од четвртиот век, за да стане општа карактеристика за овие области во VI и VII в.н.е., со навлегувањето на Готите, Словените, Кимбрите и Тевтонците, Лангобардите и губењето на економската важност на Западен Балкан – зашто основната преокупација во овие поранешни развиени римски области станува експлоатацијата на рудниците. Тој притоа се служи со истата методологија: информацијата дадена од историчар, поет или сл., современик на настаните, или личност што се заинтересирала за некои од нив и прави алузии во врска со настанот, што може да биде релативно вистинита, ја поткрепува со историските податоци од натписите, споредбената метода, археологијата итн.

Оваа книга е навистина технички одлично подготвена, има добар тематски распоред и е речиси беспрекорно отпечатена.

Впечатокот што се добива кога се читаат статиите на Ј. Шашел е многу интересен: среде многуте зборови на искажаните резерви – „не е сигурно, останува како можност“, се појавува еден вистински свет – светот на една цивилизација која што живее, создава свои правила за живеење, институции низ кои ги спроведува, и која конечно умира, оставајќи простор за раѓање и развивање на новото. Во него, многу лесно читливо, преку карти, табели, одличен, полетен стил на пишување, бројната библиографија за споредбата на податоците, апстрактното станува блиско и реално. Тој свет и станува, онака ненаметливо, жив за сите читатели на неговото дело, кое претставува и методолошки и инспиративен патоказ за помладите генерации.

Во чест на Јарослав Шашел си допуштам да ги цитирам следниве редови од *CIL I*, 6: *...Magna sapientia | multasque virtutes possidet... quoei vita defecit, non honos honore...*

12.XII 1994.

Маргарита Бузалковска-Алексова
Философски факултет
Скопје